

Öğretim Elemanlarının Yakın Dönem Sendikal Örgütlü Mücadele Deneyimi: ÖES ve EĞİTİM-SEN*

Hakan MIHCI**

Giriş

Tarihsel deneyimler göz önüne alındığında, Türkiye'deki üniversitelerde çalışan öğretim elemanlarının örgütlü mücadelesinin hiç de küçümsenemeyecek bir geleneğe sahip olduğu iddia edilebilir. Bu çalışmanın da amaçlarından birisi olan sözü edilen geleneğin ortaya çıkartılması çabası, bir işyeri olarak ülkemizdeki üniversite yaşamının ve çalışanlarının bugününün anlaşılmasına önemli ipuçları sunabilecektir.

Türkiye'deki öğretim elemanlarının yakın dönemdeki sendikal örgütlü mücadele deneyimi incelendiğinde temel olarak iki oluşumun ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bunlardan ilki artık fiilen varlığı son bulmuş olan Öğretim Elemanları Sendikası (ÖES) ve diğeri de halen çalışmalarını sürdüren Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (EĞİTİM-SEN)'dir. Bu iki sendikal deneyimin

* Çalışmanın ilk hali 4-7 Eylül 2008 tarihleri arasında İzmir Karaburun Yarımadası'nda gerçekleştirilen 3. Karaburun Bilim Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur. Çalışmanın son haline getirilmesinde eleştiri ve önerileriyle gerek kongre katılımcılarının gerekse hakem görüşlerinin önemli katkıları olduğunu düşünüyorum. Emegi geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum.

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü

karşılaştırmalı olarak incelenmesi öğretmen elemanlarının sendikal örgütlü mücadele deneyiminin sadece bugününü anlamak açısından önemli katkılar sunmakla kalmayacak, geleceğinin de inşa edilmesine rehberlik edebilecektir.

Öğretim elemanlarının örgütlü olduğu geçmiş ve mevcut sendikal yapılar çeşitli eksiklikleri içinde barındırmakta ve öğretmen elemanlarını mutlak anlamda tatmin etmekten uzak gözükmektedir. Benzer tatminsizlik öğretmen elemanlarına yönelik umutlar besleyen ve onlardan toplumsal mücadelenin ileri aşamalarına ulaşılması için katkılar bekleyen çevrelerce de hissedilmektedir. Bu karşılıklı tatminsizlik durumu farklı sendikal deneyimlerden elde edilen birikimin irdelenmesini gündeme getirmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ÖES kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır. Sendikanın kuruluşu, amaçları, yapısı, etkinlikleri, tarihsel gelişim süreci içinde ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde EĞİTİM-SEN'in günümüze kadar sürdürdüğü örgütlü mücadele deneyimi kısaca ele alınacak, öğretmen elemanlarının örgütlü mücadelesi içindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır. Son bölümde her iki sendikal deneyim karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek ve geleceğe yönelik olarak öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

ÖES'in Kısa Tarihçesi¹

ÖES kamu çalışanlarının sendikalaşma süreci içinde öğretmen elemanları tarafından 3 Mart 1994 tarihinde kurulan bir sendikadır. Kamu emekçilerinin sendikal yapılar altında örgütlenme sürecine yabancı kalmak istemeyen ve dolayısıyla kendilerini de özünde emekçi olarak gören, temelde özlük haklarını savunmak ve bunun uzantısı olarak "akademik özgürlük", "özerk üniversite" ve "demokratik yönetim" ilkelerini hayata geçirmek amacıyla bir grup öğretmen elemanının bir araya gelerek oluşturdukları bir örgüttür.

Sendikanın Tüzüğünde amaçları şu şekilde dile getirilmektedir:

"ÖES, anayasa, yasalar ve uluslararası sözleşmelerle diğer uluslararası belgelere dayanarak ve bunlarda tanınan hak ve yetkileri

¹ Bu kısmın hazırlanmasında ÖES Hacettepe Üniversitesi Şubesinin (<http://www.oes.hacettepe.edu.tr>), ÖES Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şubesinin (<http://www.oes.metu.edu.tr>) web sayfalarından ve ÖES Bülten'in çeşitli sayılarından yararlanılmıştır. ÖES Bülten sendikanın etkinlikte bulunduğu dönemde üyeleri arasındaki iletişimin sağlanmasında ve sendikanın çeşitli konulardaki görüşlerinin, etkinliklerinin, incelemelerinin kamuoyuna duyurulmasında tek yayın organı olmuştur. Başlangıçta düzenli olarak, son yıllarda ise aralıklarla çıkartılabilmektedir. Üye sayısının oldukça üzerinde basılan ÖES Bülten sadece üyelere değil, üniversitede çalışan üye olmayan öğretmen elemanlarına da elden dağıtılmıştır.

kullanarak, öğretim elemanlarının çalışma yaşamından ve mesleğin niteliklerinden kaynaklanan akademik, ekonomik ve toplumsal hak ve çıkarları korumayı ve geliştirmeyi; eğitim ve araştırma düzeyini yükseltmeyi amaçlar. ÖES, bu amacına ulaşmak için akademik, yönetsel ve mali özerklik ile demokratik yönetim temelinde;

- 1. Öğretim elemanları için meslek güvencesinin sağlanmasına;*
- 2. Öğretim elemanlarının, akademik özgürlüğe olanak tanıyacak aylık, ücret ve çalışma koşullarına kavuşmasına;*
- 3. Öğretim elemanlarının, dünyanın herhangi bir yerindeki meslektaşları ve yüksek öğretim kurumları ile özgürce ilişki kurma ve işbirliği yapma, deneyim, bilgi aktarma ve bu yolla kendilerini geliştirme olanaklarının yaratılmasına ve bu özgürlüğün güvenceye alınmasına;*
- 4. Öğretim elemanlarının serbestçe örgütlenme ve siyasal faaliyetlere katılma hakkının gerçekleşmesine çalışır. Bu amaçları gerçekleştirecek olan demokratik yönetim anlayışıdır. Demokratik yönetim, akademik topluluğun bütün üyelerinin akademik ve yönetsel işlerin yürütülmesinde ayırım yapılmaksızın yer alma hakkına ve olanağına sahip olması; yüksek öğretim kurumlarının bütün yönetim organlarının, akademik topluluğun bütün kesimlerini içerecek biçimde, özgürce seçilmesi demektir."*

ÖES'in kurucu üyeleri Prof. Dr. Mahmut Adem, Prof. Dr. Korkmaz Alemdar, Arş. Gör. Abdülrezzak Altun, Prof. Dr. Korkut Boratav, Öğr. Gör. Atilla Cangır, Arş. Gör. Aykut Çoban, Arş. Gör. Filiz Çulha, Arş. Gör. Ahmet Dikmen, Yar. Doç. Dr. Cahit Emre, Prof. Dr. Cem Eroğul, Arş. Gör. Fatih Güngör, Arş. Gör. Tuğba Asrak Hasdemir, Prof. Dr. Yavuz Sabuncu, Arş. Gör. Songül Sallan, Prof. Dr. Coşkun San, Prof. Dr. Ömür Sezgin, Doç. Dr. Cem Somel, Yar. Doç. Dr. Necmettin Teker'den oluşmuştur. Kurucuların ünvanları incelendiğinde akademik yaşamın farklı evrelerinde buldukları ve öğretim elemanlarının bütün kesimlerinin temsilcilerini içlerinde barındırdıkları söylenebilir. Bununla birlikte kurucuların büyük bir çoğunluğunun sosyal bilimcilerden oluştuğu ve ağırlıklı olarak Ankara Üniversitesi'nde çalıştıkları da göze çarpmaktadır. Bu genel eğilimin sendikanın etkinlik gösterdiği yıllarda da büyük ölçüde devam ettiği söylenebilir. Gerçi Ankara Üniversitesi ve genelde Mekteb-i Mülkiye'nin kuruluş aşamasındaki ağırlığı ve etkinliği zaman içinde Ankara'daki ve İstanbul'daki diğer üniversitelere yayılmıştır ancak üyelerinin pek çoğu sosyal bilimciler arasından

çıkmıştır. Sendika Kurullarında da Genel Merkez'in Ankara'da bulunmasından dolayı Ankara üniversitelerinin ağırlığı hissedilmiştir².

Kuruluş aşamasından kapanış aşamasına kadar ÖES'in yasallığı sorunu gerek etkinliklerinin gerekse örgütlenme çalışmalarının hep odağında yer almıştır. Oysaki kurucuların başlangıç hedeflerine ulaşabilmek için diğer örgütlenme biçimlerine (dernek, oda gibi) göre sendika tipi örgütlenmeyi daha yasal, 12 Eylül rejiminin ürettiği YÖK sisteminden ve bu sistemin getirdiği vesayetçi üniversiter yapıdan daha bağımsız hareket etme olanağını sağlayacağını düşündükleri için tercih ettikleri söylenebilir³.

Kuruluş aşamasında ÖES yasal temellerini TBMM tarafından 25 Kasım 1992 tarihinde kabul edilen 3847 ve 3848 sayılı uygun bulma kanunlarına dayanarak Bakanlar Kurulu'nun 8 Ocak 1993 tarihinde onayladığı "Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 sayılı Sözleşme" ve "Kamu Hizmetinde Örgütlenme Hakkının Korunmasına ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemlerine İlişkin 151 Sayılı Sözleşme"den almıştır. Buna rağmen, diğer kamu emekçileri sendikaları örneğinde olduğu gibi, ÖES hakkında da kapatma davası açılmıştır. Ankara 9. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde görülen dava ÖES lehine sonuçlanmıştır. Öte yandan, 23 Temmuz 1995 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğiyle ÖES, diğer kamu emekçileri sendikalarıyla birlikte Anayasal bir kurum haline gelmiştir.

ÖES'in örgütlenme şemasının tepesinde Genel Merkez vardı. Üniversite düzeyinde kurulan şubelerin kendi yönetim, denetim ve disiplin kurulları bulunmaktaydı. Genel merkeze bağlı olarak çalışan şubeler yerel düzeyde örgütlü buldukları üniversiteye yönelik etkinlikler yürütürlerdi⁴. Örgütlenme şemasının

2 Bununla birlikte sendikanın üç genel başkanının İstanbul'daki üniversitelerden çıktığını da not etmemiz gerekmektedir. Bunlar Ufuk Uras (İstanbul Üniversitesi), İzzettin Önder (İstanbul Üniversitesi) ve Hayri Kozanoğlu (Marmara Üniversitesi)'dir. Bu başkanlardan ikisi (Ufuk Uras ve Hayri Kozanoğlu) başkanlık dönemlerini izleyen yıllarda Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) başkanlığını da yürütmüşlerdir. ÖES başkanlığı ile ÖDP başkanlığı arasında incelenmeye değer olduğunu düşündüğüm bir ilişki bulunmaktadır. Benzer ilişkiler ağı başkanlık düzeyini aşan bir biçimde aslında EĞİTİM-SEN ile ÖDP arasında da açıkça gözlenmekte ve bu ilişkilerin de ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

3 Diğer kamu çalışanları gibi öğretim elemanları da o dönemde sendikaya üye olmak için çalıştıkları kurumun yöneticilerinden izin almak zorunda değillerdi. 5 Mayıs 1983 tarihinde çıkartılan 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın "üyeliğin kazanılması" başlığı altında düzenlenen 22. Maddesine göre, "sendikaya üye olmak serbesttir. Hiçkimse sendikaya üye olmaya ya da olmamaya zorlanamaz."

4 ÖES'in 15 şubesi bulunmaktaydı. Bu şubeler Ankara Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve Zonguldak Üniversitesi'dir. Ayrıca Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi'nde de temsilcilikleri bulunmaktaydı.

en ucunda ise hizmet yeri temsilcileri bulunmaktaydı. Hizmet yeri temsilcileri şube yönetimleriyle eşgüdüm içinde çalışır ve hizmet yerlerindeki (fakülte, yüksek okul, enstitü gibi) sorunları örgütsel yapıya iletirlerdi. Sendikanın üye sayısı dalgalı bir seyir izlemiştir. Kuruluş yıllarında üye sayısı 1000 civarında seyretmiştir. Yasal engellerin kısmen aşıldığı 1990'ların ikinci yarısında ve 2000'lerin başında 2500 düzeyine yaklaşmıştır⁵. Bununla birlikte ülkedeki yaklaşık 40 üniversitede üyesi bulunmaktaydı. Üyelerin yarısına yakını öğretim üyelerinden oluşmakta, geri kalan yarısını da araştırma görevlileri, öğretim görevlileri ve okutmanlar oluşturmaktaydı. Bu üye yapısı sendikanın örgütlü mücadelesini doğrudan etkilemiştir. Öğretim üyeleri ile diğer öğretim elemanlarının aynı örgütsel çatı altında birlikte mücadele yürütmelerinde kimi zaman sorunlarla karşılaşmıştır. Örnek olarak öğretim üyeleri aynı zamanda araştırma görevlilerinin bilimsel çalışmalarını değerlendirme, akademik yükselme ve iş güvencesi konularında belirleyici konumda olduklarından, akademik yaşama özgü iç çatışmalar ve çelişkiler örgütsel çalışmalara da olumsuz olarak yansiyabilmiştir. Farklı bir anlatımla, sendika üyeleri normal koşullarda işçi-işveren arasında yaşanması beklenen çatışmaların, gerilimlerin ve mücadelenin bir bölümünü kendi içlerinde yaşamak ve çözümlenmek sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır⁶.

Yukarıda sözü edilen bu sorun bütün eğitim ve bilim emekçilerini aynı çatı altında örgütlenme hedefiyle yola çıkan EĞİTİM-SEN içinde daha da karmaşık ve ileri boyutlarda yaşanmıştır. Sicil amiri ile memur statüsünde bulunan üniversite çalışanlarının aynı sendikal yapı içinde birlikte mücadele yürütmelerinde güçlüklerle karşılaşmıştır. Ek olarak, öğretim elemanları ile diğer üniversite çalışanlarının sendikal örgütsel mücadeleden beklentileri arasında ciddi farklılıklar gözlenmiş ve bu farklılıklar da mücadelenin sağlıklı olarak yürütülmesini engellemiş ve üyeler arasında huzursuzluklar yaratabilmiştir.

ÖES'in sendikal etkinliklerde bulunduğu dönemde Kamu emekçilerinin yerleşik siyasi iktidarlara muhalif tek üst örgütü olan Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonunun (KESK'in) da kurucu üyeleri arasında yer alan ÖES bu kuruluş aracılığıyla ülkedeki diğer emekçilerle birlikte mücadele vermeyi de ihmal etmemiştir⁷.

5 ÖES'in tüzel varlığının sona erdiği 2001 yılında Türkiye'deki kamu üniversitelerinde yaklaşık 70.000 öğretim elemanı istihdam edilmekte, bunların 26.000'i Araştırma Görevlilerinden, 18.000'i diğer öğretim elemanlarından ve geri kalan 26.000'i de Profesör, Doçent ve Yardımcı Doçentlerden oluşmaktaydı (YÖK 2005). Dolayısıyla, ÖES'in örgütlü mücadelesini sürdürdüğü dönemlerde ülkedeki toplam öğretim elemanlarının en fazla yüzde 3-4 arasındaki bir kesimini örgütlemeyi başardığını söyleyebiliriz.

6 Soruna öğretim görevlilerinin penceresinden bakan bir çalışma için, bkz. Artut (2008).

7 Örneğin KESK öncülüğünde yürütülen grevli-toplu sözleşmeli sendikal haklar mücadelesinde, yetersiz memur maaş artışlarına yönelik protesto eylemlerinde, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesine karşı düzenlenen mitinglerde ÖES de "mütevazı" yerini almıştır.

Bununla birlikte ÖES'in temel mücadele odağı başlangıçtan itibaren üniversiteler olmuştur. Türkiye'de kamu üniversiteleri ve öğretim elemanlarının ücret ve özlük hakları sorunları, YÖK karşıtı eylemler ve bildirimler, hazırlanan Yükseköğretim Yasa Taslaklarına yönelik inceleme, eleştirme ve alternatif taslak hazırlıkları, kamu üniversitelerinin özelleştirilmesi ve vakıf üniversitelerinin kurulmasına karşı tutumlar, üniversitelerde yaşanan hak ve hukuk ihlallerine yönelik tepkiler, "öğrencime dokunma" kampanyaları, hapse düşen öğretim elemanları ve öğrencilere yönelik destek ziyaretleri, nasıl bir üniversite rektörü istendiğine yönelik bildirimler; kısacası özerk, demokratik ve bilimsel eğitim talebinin öne çıkartılmaya çalışıldığı bir mücadele hattı izlenmeye çalışılmıştır.

ÖES 2001 yılı sonunda çıkan Kamu Sendikaları Yasası (4688 sayılı kamu görevlileri sendikaları yasası), anaokulundan üniversitelere kadar, dikey, bütün eğitim sektörünü kapsayan işkolu örgütlenmesi anlayışını temel aldığından ve üye sayısındaki yetersizliklerden hareketle yetkili kurullarını toplayarak üyesi olduğu KESK'e bağlı EĞİTİM-SEN'e katılma kararı almıştır⁸.

Geçmişten Günümüze Üniversitelerdeki EĞİTİM-SEN

Kuruluş tarihi olarak EĞİTİM-SEN ÖES'e göre daha yeni bir sendikadır. Ancak kökenleri 1990'lı yılların başına dayanmaktadır. 1990 yılında kurulan Eğitim-İş ve Eğitim-Sen'in birleşmesi sonucu ortaya çıkan sendikal bir yapıdır. Ayrıca 1965 yılında kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nı (TÖS'ü), 1971 yılında kurulan Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği'ni (TÖB-DER'i) ve 1986 yılında emekli eğitimciler tarafından kurulan EĞİT-DER'i kendi öncülleri olarak görmektedir (www.egitimsen.org.tr). Tüzüğüne göre şu amaçlar doğrultusunda mücadele vermektedir:

"a) İnsan hakları ve temel özgürlüklerin bütünlüğü içinde, din, dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce farkı gözetmeksizin bütün üyelerinin ekonomik, demokratik, akademik, sosyal, kültürel, hukuksal, siyasal, mesleki özlük hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmeyi, üyelerine insanca bir yaşam düzeyi sağlamayı,

b) Toplumun bütün bireylerinin, temel insan hakları ve özgürlükleri doğrultusunda demokratik, laik, bilimsel ve parasız eğitim görmesini savunur.

⁸ Bu kararın alındığı Genel Kurul son derece tartışmalı geçmiştir. Bazı delegeler EĞİTİM-SEN'e katılımı desteklerken, bazıları da katılıma karşı çıkmışlardır. ÖES'in bu son genel kurulunun hikâyesi öncesi ve sonrasıyla ayrıntılı olarak değerlendirilmeyi beklemektedir. Bu arada ÖES üyelerinin sınırlı bir kesiminin aynı zamanda EĞİTİM-SEN'e de üye olduklarını ve her iki sendikanın etkinliklerine de katılabildiklerini belirtmek gerekir.

c) *Grevli ve toplu iş sözleşmeli sendikal hakların tanınması ve çalışma koşullarını düzenleyen hükümlerin uluslararası normlara uyumunun sağlanması için gerekli mücadeleyi yürütür.*

d) *Eğitim Sen uluslararası sözleşmelerde çocukların eğitimi ile ilgili yer alan temel hakların ve özgürlüklerin takipçisi ve savunucusudur.”*

Tıpkı ÖES gibi, kamu emekçilerinin 1990'lı yıllarda sendikalaşma sürecinde karşılaştıkları yasal güçlüklerle EĞİTİM-SEN de mücadele etmek durumunda kalmıştır. Üstelik eğitim politikalarının ideolojik temellerine sınıfsal bir bakış açısıyla yaklaşmayı denediğinden ve sendikal mücadeleyi bu bakış açısının bir aracı olarak gördüğünden ÖES'den daha radikal bir sendikal mücadele hattı izlediği ve bunun sonucunda daha şiddetli baskılarla karşılaştığı söylenebilir. Sendikanın resmi internet sitesinde “mücadelemizin temel nitelikleri” başlığı altında şu değerlendirmeler yer almaktadır (www.egitimsen.org.tr):

“Encümen-i Muallimin'den EĞİTİM-SEN'e kadar uzanan süreçte yönetenlere karşı yönetilenlerden yana tavır koyan, dünün öğretmenleri, bugünün eğitim emekçileri tarihlerinin her dönemlerinde siyasi iktidarların hedefi haline gelmişlerdir. Yüzyıldır süren mücadele tarihlerinde sınıf mücadelesinde onurlu yerlerini almışlardır. (...)

Eğitim politikaları, ülkemizde sermayenin çıkarlarına ve egemenlik ilişkilerine uyum sağlama hedefine uygun olarak planlanmaktadır. Eğitim, üretim sürecinin önemli öğelerinden biri olduğu için sermayenin ideolojisini taşıma misyonu eğitim emekçilerine yüklenmek isteniyor. (...) EĞİTİM-SEN'in kavgası ekonomik-demokratik haklarını kazanma mücadelesi olduğu kadar, eğitimi sermayenin ideolojik tahakkümünden kurtarma mücadelesidir.”

EĞİTİM-SEN kuruluşundan itibaren KESK içinde yer alan en güçlü sendika olma özelliğini korumuştur. Aynı zamanda Dünyanın 149 ülkesinde 284 eğitim sendikasının oluşturduğu Eğitim Enternasyoneli'nin de bir üyesidir.

Sendikal mücadele konusunda EĞİTİM-SEN'in ülke gündeminin son on beş yılına damgasını vurduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Sadece kendi işkoluyla ilgili konularda mücadele vermekle kalmamış, ülkenin iktisadi, siyasal ve toplumsal gündemine giren hemen her konuda görüş açıklamış, eylemler

düzenlemiş, tepkisini göstermiş ve sol bir muhalefet odağı olmayı başarmıştır⁹. Hatta çoğu zaman sendikal çalışma alanlarının ötesine geçerek muhalif bir parti çalışması yürüttüğü bile iddia edilebilir¹⁰. Öyle ki, ülkede makro düzeyde devam eden toplumsal sorunlar üzerine aşırı derecede odaklanılmış, işkolu ve işyerleriyle ilgili sorunlar kimi zaman göz ardı edilebilmiştir. Bununla birlikte ilköğretim ve lisede çalışan eğitim emekçileri ile ilgili sorunlara görece olarak daha hızlı tepkiler verilebilmekte ve direngen bir tutum takınılabilmektedir. İhmal edilen alanların başında ise hiç kuşkusuz üniversite çalışanlarının ve öğretim elemanlarının sorunları gelmektedir. Öğretim elemanlarının EĞİTİM-SEN'e yönelik huzursuzluklarının başında da bu ihmal edilmişlik gelmektedir. Sadece öğretim elemanları değil, üniversitenin diğer çalışanları da kendi sorunlarıyla yeterince ilgilenilmediğinden dolayı sendikaya karşı tepkili olabilmektedir.

EĞİTİM-SEN'in Genel Merkez'inin yanı sıra ülkenin hemen her yerine dağılmış 100 şubesi ve bu şubelere bağlı 400 temsilciliği vardır. Üye sayısı 110.000'in üzerindedir. Ancak 2000'li yılların başlarında bu sayı 200.000'in oldukça üzerinde seyretmekteydi. Özellikle 2004 yılında başlayan ve 2006 yılında gerçekleştirilen tüzük değişikliğiyle önlenen sendikanın kapatılma davası süreci üye sayısının hızla düştüğü bir dönem olmuştur¹¹. 2006 yılında sendika bulunduğu eğitim işkolunda daha önceki yıllarda almış olduğu yetkiyi kaybetmiştir¹².

EĞİTİM-SEN genel olarak "öğretmen sendikası" olarak görülmektedir.

- 9 Zaman içinde eylem alanlarının ve sayısının aşırı derecede arttığı gözlenmektedir. Sıradan bir üyenin sendikanın eylemlerinin tümüne katılması durumunda işine düzenli olarak devam edebilmesi veya sendikal etkinlikler dışında bir sosyal yaşam sürebilmesi oldukça güç görülmektedir. Bu eğilimin sonucunda üyelerin sendikanın eylemlerine etkin katılımı azalmaya başlamış ve bir tür "eyleme yabancılaşma" sorunu ortaya çıkmıştır.
- 10 EĞİTİM-SEN'in yönetim kademelerinde ve üye profili içinde sosyal demokrat ve sosyalist parti ve parti benzeri oluşumların etkisinin son dönemde oldukça baskın olduğu belirtilmelidir. ÖDP'den EMEP'e, DTP'den Halkevleri'ne kadar pek çok siyasi parti ve kuruluş EĞİTİM-SEN içinde etkin rol almak, Genel Merkez ve şube yönetim organlarında temsil edilmek istemektedirler. Bu durum sendikanın zaman zaman bir parti gibi davranmasını da beraberinde getirmektedir. Öte yandan, bu durum farklı siyasetler arasında kısır çekişmelere yol açabilmekte ve sendikanın etkin işleyişini zedeleyebilmektedir. Ayrıca, parti veya herhangi bir siyasal bağlantı doğrultusunda sendikaya üye olmayan üyelerin huzursuzlukları artmakta, sendikaya duyulan güven azalmaktadır. Bu koşullar altında potansiyel üyelerin sendikaya kazandırılması da güçleşebilmektedir.
- 11 EĞİTİM-SEN hakkında tüzüğünde "anadilde eğitim hakkı"nı savunduğu için kapatma davası açılmış, sendika tüzüğünde değişiklik yapınca dava düşmüştür. Ancak süreç son derece sancılı geçmiştir. Sendikanın bütün enerjisi 2004-2006 yılları arasında kapatma davasını önlemeye yönelmiştir. Sendika içinde ciddi bir tartışma ve devamında kitlesel istifa süreci yaşanmıştır. Bu süreç aynı zamanda sendikanın yıpratılması ve aynı işkolunda örgütlenmeye başlayan iktidar yanlısı, milliyetçi eğilimli TÜRK EĞİTİM-SEN'in de güçlenmesine zemin hazırlamıştır.
- 12 Son yıllarda üye sayısında görülen bu olumsuz gelişmeye rağmen EĞİTİM-SEN'in ÖES ile karşılaştırıldığında kitleselleşme hedefini ön planda tutmaya çalıştığı gözlenmekte, sendikal etkinlikleri ve örgütlenme çalışmalarını işyerleri üzerinden yürütmeye çabalamaktadır.

Üyelerinin yaklaşık yüzde 6-7'si üniversite çalışanlarından oluşmaktadır¹³ Üstelik üniversite çalışanları içinde öğretim elemanlarının oranı oldukça düşüktür (www.kolektifler.net). Genellikle üniversitelerdeki idari personel ve hizmetliler EĞİTİM-SEN içindeki üniversite çalışanlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ek olarak, Türkiye genelinde EĞİTİM-SEN'in üniversitelerle ilgili olarak oluşturulmuş sadece 3 şubesi bulunmaktadır. Bu şubeler İstanbul 6, Ankara 5 ve İzmir 3 nolu şubelerdir. Bu şubelerdeki toplam üye sayısı 5000 civarındadır. Bu şubelerin dışındaki diğer şubelerde de üniversite çalışanları örgütlenmektedir. Buna rağmen toplam üniversite çalışanlarının sendika içindeki oranı oldukça düşük kalmaktadır¹⁴.

Öte yandan, EĞİTİM-SEN dışındaki sendikalar da üniversite çalışanları içinde hızla örgütlenebilmektedirler. Son dönem kamu üniversitelerindeki sendikalaşma oranlarını ve EĞİTİM-SEN'in konumunu temsili olarak göstermek amacıyla oluşturulan Tablo 1'de Ankara ilinde eğitim işkolunda etkinlik gösteren sendikaların üye sayıları gösterilmektedir. EĞİTİM-SEN açısından gidişatın çok parlak olmadığı bu temsili tablodan da anlaşılabilir.

Tablo 1. Ankara'daki Kamu Üniversitelerinde 4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununa Tabi Kamu Görevlilerinin 2008 Yılı Eğitim İşkolundaki Sendikalaşma Oranları

	Toplam Kamu Görevlisi sayısı	Eğitim-Sen	Türk Eğitim-Sen	Eğitim Bir Sen
Ankara Ü.	4139	325	376	25
Hacettepe Ü.	9161	343	334	4
ODTÜ	3760	572	240	4
Gazi Ü.	4259 (öğr.elemanı)	62	575	21

Kaynak: EĞİTİM-SEN Ankara 5 No'lu Şube (Üniversiteler Şubesi) verilerinden derlenmiştir.

Genelde üniversite çalışanlarının özelde de öğretim elemanlarının EĞİTİM-SEN içerisindeki oranının niceliksel yetersizliğinin yanı sıra, niteliksel olarak da kendilerini yeterince ifade edememe, üniversitelere özgü sorunlara yönelik mücadelenin yetersiz kalması gibi sıkıntılar da çeşitli platformlarda kendisini göstermektedir.

13 2008 yılında üniversite çalışanlarının yaklaşık 7.000'i EĞİTİM-SEN'e üyedir. Buna karşılık, TÜRK EĞİTİM-SEN'de örgütlenen üniversite çalışanlarının sayısı 9.000'i aşmıştır.

14 Bugün EĞİTİM-SEN'e üye olan öğretim elemanlarının toplam sayısının ÖES'in son dönemlerindeki toplam üye sayısından ciddi bir farkı bulunmamaktadır. Üstelik son yıllarda kamu üniversitelerinde istihdam edilen öğretim elemanı sayısında üniversite sayılarındaki artışa paralel olarak önemli artışlar gözlenmektedir. 2008 yılında Türkiye'deki kamu üniversitelerinde istihdam edilen öğretim elemanlarının sayısı 90.000'i aşmıştır (ÖSYM 2008).

Bununla birlikte, EĞİTİM-SEN'in üniversitenin sorunlarına tamamen duyarsız olduğunu iddia etmek doğru değildir. Merkez Yönetim Kurulu'na bağlı olarak oluşturulan Eğitim, Bilim ve Sanat Kurulu (EBİSAK) başlangıçta temel olarak üniversite sorunları üzerinde odaklanması düşünülen bir kurul olarak tasarlanmıştır. Kurul aynı zamanda bir tür danışma kurulu olarak işleyecek, üniversitelere yönelik alternatif politikalar üzerinde çalışmalar yapması beklenecekti. Bu çerçevede, örnek olarak, "Alternatif Üniversite Yasa Tasarısı" hazırlanmış, bu tasarıda YÖK yerine "Yükseköğretim Planlama ve Eşgüdüm Kurulu" (YÖPED) önerilmiştir. Ancak EBİSAK'ın etkinlikleri süreklilik göstermemiş, sendikal yapı içerisindeki yeri ve önemi giderek azalmıştır.

EBİSAK'ı, ÖES döneminde oluşturulan "Onur Kurulu"na benzetmek olanaklı gözükmemektedir. ÖES'in "Merkez Danışma Organları"ndan biri olarak oluşturulan Onur Kurulu'ndan da, EBİSAK'a benzer şekilde, "belirli konularda rapor hazırlayıp sendika merkezine sunması" beklenmekteydi. ÖES içinde Onur Kurulu'nun, EĞİTİM-SEN içinde de EBİSAK'ın her iki sendikanın gündelik etkinliklerinin ve işleyişinin dışında kalarak daha "üst" ve "yalıtık" bir konuma yerleştirilmek istendiği, kendilerinden "makro düzeyde" politika önerileri beklendiği öne sürülebilir. Her iki kurulun da bu beklentileri tam anlamıyla karşıladığını söylemek güçtür. EĞİTİM-SEN açısından sorun, öğretim elemanları ve üniversite ile ilgili yürütülecek çalışmaların büyük ölçüde EBİSAK'dan gelecek önerilere bağlanmış olmasıdır. Dolayısıyla, EBİSAK'ın işleyişinin aksaması EĞİTİM-SEN'in yükseköğretime yönelik politika önerilerini de büyük ölçüde baltalamaktadır. Zaman içinde ortaya çıkan gelişme de bu doğrultuda olmuştur.

Öte yandan, EĞİTİM-SEN'in üniversitelere ve öğretim elemanlarının özlük haklarına yönelik söyleminde ÖES'e yakın bir çizgi izlediği söylenebilir. YÖK sisteminin kaldırılması talebinden, üniversite eğitiminin kamusal bir hizmet olduğu vurgusuna, akademik özgürlüklerin sınırlandırılmasına yönelik eleştirel tutumdan özerk demokratik üniversite oluşturulması çağrısına, öğretim elemanlarının iş güvencesinin sağlanmasından, akademik yükseltmelere yönelik adil düzenlemelerin gerçekleştirilmesine uzanan bir alanda EĞİTİM-SEN'in politika önerileri ÖES'inkilerden ciddi farklılıklar göstermemektedir (EĞİTİM-SEN, 2005: 305-336). Sorun, EĞİTİM-SEN'in üniversite ve öğretim elemanlarına yönelik söylemlerinden çok, yaklaşım ve eylemleriyle ilişkilidir. Üniversite çalışanları ve öğretim elemanları sendika içinde genelde işkolunun diğer çalışanları kadar anlaşılammış ve önemsenmemiştir. Yükseköğretimin ve çalışanlarının sorunlarına "mesafeli" yaklaşılmış, diğer etkinlik alanlardaki direngen, ısrarcı ve kararlı tutum gösterilememiştir.

Madalyonun diğeryüzüne baktığımızda da durum pek parlak gözükmemektedir. Genelde ilgi bekleyen, kırılğan, benmerkezci, rekabetçi, kariyerist, elitist, statükocu kişisel özelliklerin bazılarını veya çoğunu üzerinde barındıran öğretim elemanlarının da sendikal örgütlü mücadeleye “mesafeli” yaklaştıkları bilinen bir gerçekliktir (Mıhçı 1999). Bu koşullar altında öğretim elemanlarını örgütlü mücadele içine çekmek ve örgütsel yapıların işleyişine yönelik katkılarını yükseltebilmek de özenli ve sabırlı bir çaba gerektirmektedir.

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Büyük ölçüde öğretim elemanlarının sorunları üzerine odaklanan ÖES deneyimi, kimi zaman üye sayısı ile kıyaslanamayacak bir etkinlik düzeyine ulaşabilmiş, kesikli de olsa ses getiren kimi etkinliklerle toplumsal mücadeleler tarihindeki mütevazı yerini almıştır. Bununla birlikte, yeterince kitleselleşememesi, çoğunlukla üniversite sorunlarına sıkışıp kalması, kendisi dışında kalan emek hareketiyle arasındaki doku uyumsuzluğunu çözümleyememesi, sınıf hareketi içindeki konumunu yeterince açık bir şekilde tanımlayamaması, üyeleri arasındaki kariyer ve statü farklılıklarının yarattığı kimi huzursuzlukları aşma noktasında güçlüklerle karşılaşması, üyelerinin kendilerini emekçi sınıfının bir parçası olarak algılamada yaşadıkları güçlükler, ÖES deneyiminin sorunlu alanları olarak göze çarpmaktadır.

Öte yandan, EĞİTİM-SEN de öğretim elemanlarının örgütlü mücadelesi çerçevesinde sorunsuz gözükmemektedir. Ağırlıklı olarak ilköğretim ve lisedeki eğitim emekçilerinin örgütlendiği bir sendika olarak EĞİTİM-SEN, üniversite çalışanları ve öğretim elemanları için kendilerine özgü sorunları ifade etmekte ve çözüm bulmakta zorlandıkları bir örgütsel yapı sunmaktadır. Çeşitli çevrelerce “öğretmen sendikası” olarak tanımlanan EĞİTİM-SEN, öğretmenlerin sorunlarıyla ilgili olarak çok hızlı tepkiler verebilmekte ve bu çerçevede kararlı eylemler düzenleyebilmektedir. Benzer şekilde, ülke gündemindeki genel siyasal sorunlara sınıfsal bakış açısı geliştirip emek yanlısı tutum alabilmektedir. Ancak üniversiteler ve öğretim elemanlarının sorunları söz konusu olduğunda kararlı tutum ve duyarlı yaklaşımlara rastlamak zorlaşmaktadır. Bu durum genelde üniversite çalışanlarını özelde de öğretim elemanlarını umutsuzluğa sürüklemektedir.

Sonuç olarak, öğretim elemanları yakın dönem sendikal örgütlü mücadele sürecinden gerekli dersleri çıkartıp geleceğin örgütlü mücadelesini kurgularken ÖES ve EĞİTİM-SEN deneyimlerine birbirlerinin alternatifini olarak değerlendirebilirler. Bu süreçte tamamlanması gerekenler, bu deneyimleri birleştirilmesini sağlayacak bir yapıyı oluşturmak ve bu yapıyı kullanarak mücadeleyi genişletmek olacaktır.

Kaynakça

Artut, K. (2008), "Akademik Değerler ve Öğretim Görevlilerinin Konumları", Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim Sistemimiz, S. Akyol, M.K. Coşkun, Z. Yılmaz, M.B. Berkay ve R. Altunpolat (Editörler), Ankara: EĞİTİM-SEN Yayınları, 61-72.

EĞİTİM-SEN (2005), 4. Demokratik Eğitim Kurultayı, "Eğitim Hakkı", 1. Cilt, EĞİTİM-SEN Yayınları, Ankara.

Mıhçı, H. (1999), "Öğretim Elemanları Örgütlü Mücadeleye Neden "Mesafeli" Bakar?", Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?, Ütopya Yayınevi, Ankara, 113-121.

ÖES Bülten (çeşitli sayılar)

ÖSYM (2008), 2007-2008 Yılı Yükseköğretim İstatistikleri Kitabı, Ankara.

www.egitimsen.org.tr

www.kolektifler.net

www.oes.hacettepe.edu.tr

www.oes.metu.edu.tr

YÖK (2005), Türk Yüksek Öğretiminin Bugünkü Durumu, YÖK Yayınları, Ankara.